

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ І ВИДІВ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Гудзь А. О.

У науковій статті досліджено форми та види благодійної діяльності в Україні. Здійснено спроби розмежувати ці поняття. Охарактеризовано окремі форми благодійної діяльності. Запропоновано критерії для класифікації благодійності. З урахуванням позицій правників запропоновано внести зміни до чинного законодавства - закріпити окрему статтю із переліком форм благодійної діяльності, а саме: меценатство, волонтерство, гуманітарна допомога, донорство, миротворча діяльність, місіонерство тощо із внесенням відповідних змін у статті спеціальних законів, присвячених, по суті, окремим формам благодійної діяльності, вказавши, що вони є формою, а не видом (різновидом) благодійної діяльності, як це зазначено в чинному законодавстві.

Ключові слова: благодійна діяльність, благодійність, меценатство, волонтерська діяльність, гуманітарна допомога.

В научной статье исследованы формы и виды благотворительной деятельности в Украине. Предприняты попытки разграничить эти понятия. Охарактеризованы отдельные формы благотворительной деятельности. Предложены критерии для классификации благотворительности. С учетом позиций юристов предложено внести изменения в действующее законодательство - закрепить отдельную статью с перечнем форм благотворительной деятельности, а именно: меценатство, волонтерство, гуманитарная помощь, донорство, миротворческая деятельность, миссионерство и т.п. с внесением соответствующих изменений в статьи специальных законов, посвященных, по сути, отдельным формам благотворительной деятельности, указав, что они являются формой, а не видом (разновидностью) благотворительной деятельности, как это указано в действующем законодательстве.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, благотворительность, меценатство, волонтерская деятельность, гуманитарная помощь.

The article deals with the forms and types of charitable activities in Ukraine. The legislator, scientists often identify them, without attaching particular importance to the expediency of their application. Therefore, we made attempts to delineate these concepts.

In our opinion, the types of charitable activities in essence are the means of its implementation. So the list of them, enshrined in Art. 5 of the Law of Ukraine "On Charitable Activities and Charitable Organizations", should be supplemented by the next ones: charitable donation, charity, charitable grant, charitable contribution; these concepts should be disclosed in Art. 1 of the Law.

The separate forms of charitable activity were characterized. Criteria for classification of charity were following: 1) the form of charitable activity; 2) type; 3) the number of support participants; 4) age category of recipients; 5) the way of realization of charitable activity; 6) the sphere to which charity is directed, and others. It is proved that the most practical significance is the classification of charitable activities on the basis of its forms, since such way was chosen by the legislator, during adopting separate laws, devoted to their predominant number.

However, despite the popular discussion in law-literature about the forms and types of charitable activities, we have indicated that it is most appropriate to determine charity in terms of goals that form the basis of the existence of this phenomenon, not limited to the forms, types, methods, methods of its implementation.

Moreover, in order to clarify the legislation, taking into account the positions of lawyers, we propose to make changes - to consolidate a separate article in the Law of Ukraine "On Charitable Activities and Charitable Organizations" with a list of forms of charitable activities, namely: philanthropy, volunteering, humanitarian assistance, donation, peacekeeping activities, missionary, etc., with the corresponding changes in the article of special laws devoted essentially to separate forms of charitable activities (the Law of Ukraine "On Humanitarian Aid", the Law of Ukraine "On Donations about blood and its components", etc.), indicating also that they are a form, and not a kind of charitable activity, as stated in the current legislation.

Key words: charitable activity, charity, patronage, volunteer activity, humanitarian aid.

Постановка проблеми та її актуальність. Підтримка населення за рахунок недержавного соціального забезпечення, вагомим напрямком якого є благодійна сфера, сягає все більшого і більшого розвитку. Незважаючи на те, що у спеціальній літературі благочинність інколи визначають більш як соціальною, а не правову категорію, пояснюючи це давніми її витоками, які значно передують писаному праву [1, с. 184], сьогодні вона вже здобула свого визначення в законодавстві більшості країн світу. Проте стверджувати, що нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні є досконалим, ще дуже рано. За таких обставин важко говорити про те, що правозастосування у цій сфері максимально ефективно. Досягти якісних змін у законодавстві можливо, передусім, ретельно дослідивши базові поняття, описавши їх природу; висвітливши неточності у розумінні, як от - співвідношення між окремими категоріями, які, на перший погляд, можуть видаватися тотожними, проте в дійсності - бути, наприклад, вужчими чи ширшими за змістом поняттями. Насамперед це стосується форм та видів благодійної діяльності, адже аналіз нормативної бази дає підстави вказувати на нерідку підміну цих понять. Внести ясність у цю проблему дозволить розкриття переліку та опис форм та видів благодійної діяльності, які реалізуються в сьогоднішніх реаліях, шляхом здійснення їх класифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти здійснення благодійної діяльності загалом, окремих її напрямів, дослідження недержавного соціального забезпечення як самостійної форми соціального захисту населення становили науковий інтерес таких учених, як: Н. Болотіна, Я. Буздуган, О. Літвіна, А. Лушніков, М. Лушнікова, О. Марченко, В. Руских,

Гудзь А. О., 2019

Р. Сербин, Ф. Ступак, Н. Тарусина та інші. Проте здійсненої детальної класифікації форм і видів благодійної діяльності дотепер не було, що і слугувало підставою для проведення дослідження.

Метою статті є класифікація форм і видів благодійної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. У свідомість людей поняття «благодійність» увійшло як прагнення здійснювати підтримку нужденних незалежно від національної, соціальної, расової, релігійної ознаки, керуючись гуманістичними міркуваннями [2, с. 176].

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI закріплює поняття благодійної діяльності, яка являє добровільну особисту та/або майнову допомогу для досягнення визначених законодавством цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара. Дане визначення, на нашу думку, потребує уточнення та доопрацювання. Пропонуємо розуміти термін більш розгорнуто, а саме - як одноразову чи систематичну участь благодійника у наданні майнової (фінансової) допомоги або здійсненні обслуговування, виконання інших робіт для досягнення визначених законодавством цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику (окрім випадків, коли таке майно передається на пільгових умовах) від імені або за дорученням бенефіціара.

Поряд із поняттям благодійності (благодійної діяльності) використовуються інші терміни: меценатство, волонтерство, спонсорство, гуманітарна допомога тощо, які називають по-різному: формами, видами, засобами здійснення благодійності. Спробуємо визначити їх зміст та співвідношення.

У базовому акті в досліджуваній сфері - Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (ст. 5) йдеться про такі види благодійної допомоги: 1) безоплатну передачу у власність бенефіціарів коштів, іншого майна, а також безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав; 2) безоплатну передачу бенефіціарам права користування та інших речових прав на майно і майнові права; 3) безоплатну передачу бенефіціарам доходів від майна і майнових прав; 4) безоплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів; 5) благодійну спільна діяльність та виконання інших контрактів (договорів) про благодійну діяльність; 6) публічний збір благодійних пожертв; 7) управління благодійними ендаментами; 8) виконання заповітів, заповідальних відказів і спадкових договорів для благодійної діяльності; 9) проведення благодійних аукціонів, негрошових лотерей, конкурсів та інших благодійних заходів, не заборонених законом. Крім цього, даний перелік не є обмеженим. У літературі зустрічаються думки, що більш доцільним було б зазначені заходи підтримки називати «способами реалізації благодійної діяльності» [3, с. 66].

Проте, на нашу думку, види благодійної діяльності, по суті, і є способами її реалізації, тому змінювати термін не доречно. Але слід доповнити їх низку, закріплених у ст. 5, наступними: благодійна жертва, благодійна допомога, благодійний грант, благодійний внесок; розкрити кожне із цих понять у ст. 1 Закону.

Окремі норми у згаданому Законі присвячуються меценатській діяльності, яка визначається видом (або частиною/напрямом) благодійної діяльності в сфері освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень. На думку В. Руских, ця діяльність з-поміж благодійницької, загалом, вирізняється своєю соціально-культурною метою: збереження та розвиток культурного надбання. Крім того, мотивами благодійної діяльності є милосердя та співчуття; меценатства - протекціонізм та суспільна підтримка [1, с. 186]. Меценатство - вагоме джерело підтримки держави, недержавним сектором, у той час, коли участі держави не достатньо. На наше переконання, це - форма благодійної діяльності.

Ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI волонтерство розуміється формою благодійної діяльності - добровільною, соціально спрямованою, неприбутковою діяльністю, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Схоже за змістом поняття гуманітарної допомоги. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV визначає її різновидом благодійництва (ст.1). Насправді ж вона являється його формою.

Закон України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР містить поняття спонсорства як добровільної матеріальної, фінансової, організаційної та іншої підтримки фізичними та юридичними особами будь-якої діяльності з метою популяризації виключно свого імені, найменування, свого знаку для товарів і послуг. З визначення можна припустити про існування корисливого характеру даної діяльності, а отже - говорити про милосердну її основу є некоректно, таким чином, спонсорство взагалі не є формою благодійної діяльності.

Очевидно, що стосовно проаналізованих категорій законодавець використовує різні терміни «вид», «форма», «різновид» тощо, не надаючи особливого значення доцільності їх застосування.

Немає єдності у визначенні переліку форм і видів благодійної діяльності і серед науковців. Наприклад, О. Марченко вказує, що благодійність може здійснюватися у таких формах, як: меценатство; волонтерська діяльність; гуманітарна допомога; миротворча благодійна практика; донорство [3, с. 66]. Розкриємо ті поняття, які ще не були охарактеризовані.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.1995 р. N 239/95-ВР донорство крові та її компонентів - добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях. Виходячи зі змісту поняття, очевидно, що відносити донорство до напрямку благодійності, на перший погляд, - абсолютно виправдано. Проте, положення Закону містить важливу характеристику донорства, яка потребує уточнення - це стосується того, що донор самостійно визначає, чи надавати кров та (або) її компоненти на платній чи безоплатній основі.

Миротворча благодійна практика - допомога мирному населенню, шляхом надання їжі, одягу, речей першої необхідності на території проведення воєнних дій миротворчими організаціями або у регіонах, які потерпіли стихійні лиха та катастрофи.

Я. Бuzдуган додає до цього переліку місіонерство (щось на зразок соціальних послуг, які полягають у підтримці словом з метою вселити віру та надію у душі тих, хто їх втратив) [4] та лікарняні каси, що являють відокремлені від закладів охорони здоров'я самостійні структури у виді добровільних об'єднань фізичних і юридичних осіб, яким властивий спільний інтерес - надання медичної допомоги своїм членам, у першу чергу це стосується забезпечення ліками [5, с. 5].

Оригінальною порівняно з висвітленими у літературі думками була позиція законодавця в попередньому спеціальному Законі України у досліджуваній сфері, який на сьогодні втратив чинність (Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16 вересня 1997 р. № 531/97-ВР). Зокрема, благодійна діяльність, на переконання законодавця, здійснювалась у таких організаційно-правових формах: членська благодійна організація, благодійний фонд, благодійна установа, інші благодійні організації (фондації, місії, ліги тощо) (ст. 6) [6]. Проте законодавець не розкривав свого часу і не розкриває зараз змісту кожної з перелічених форм, що, як слушно зазначає О. Літвіна, суттєво ускладнює на практиці процес прийняття рішення про вибір засновником тієї чи іншої форми [7, с. 75]. Насправді навіть якщо брати за основу цю класифікацію, перелік форм здійснення благодійної діяльності значно ширший, оснований на тих її напрямках, які зазначені в інших законах (громадські об'єднання, волонтерські організації тощо).

Цікавою є думка Р. Сербина, що у науковій літературі не завжди згодні із тим, що благодійність, волонтерство, меценатство тощо є формами благодійництва, у свою чергу, зазначається, що це саме види благодійництва. Щодо цього вчений зазначає, що благодійництво - це суспільне явище, яке полягає в добровільній безкорисливій моральній, матеріальній та організаційній допомозі нужденним, яку надають фізичні та юридичні особи на принципах верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги. Зміст досліджуваного явища знаходить виявлення як раз через окремі форми, тобто зовнішні прояви, а саме через: волонтерство, благодійність, меценатство тощо. У той же час, вид - це систематизаційна одиниця, якою охоплюються предмети та діяльність за спільними ознаками. Благодійність, волонтерство, меценатство мають спільні ознаки, що характеризують їх і дають можливість стверджувати, що вони є одним родовим явищем - благодійництвом. Отже, не є хибним стверджувати, що благодійність, волонтерство, меценатство можуть виступати у двох іпостасях - як форма і вид благодійництва. Зрештою, форма діяльності - це зовнішній бік будь-якого функціонування, тобто система його однорідних дій, здійснюваних у певних організаційних межах, визначених законодавством [8, с. 47].

Впорядкувати будь-які об'єкти, явища, процеси, характеристики тощо можна, здійснивши їх класифікацію, найважливішим завданням якої є з'єднання різних елементів, що часто можуть суперечити один одному, пошук таких суперечностей і їх усунення, а потім - формування уніфікованої, чіткої, єдиної, логічної, доступної для розуміння системи. Для здійснення класифікації фундаментальне значення має обрання вдалих критеріїв для розмежування елементів усієї існуючої сукупності договорів, чому свого часу присвячувало увагу багато правників [9, с. 127].

Найбільш розгорнутою, на нашу думку, є класифікація, запропонована свого часу О. Марченко. Вчена пропонує класифікувати благодійність за різноманітними критеріями. Наприклад, а) залежно від форми благодійної діяльності: меценатство, гуманітарна допомога, донорство, миротворча благодійна практика; б) типу організації: справжні, девіантні; в) кількості учасників: одноособова, колективна, групова; г) віку суб'єктів-отримувачів: молодь, особи середнього та похилого віку; д) способу реалізації благодійної діяльності: благодійна пожертва, допомога, внесок, гранд; е) сфери: - освіта; - охорона здоров'я; - охорона навколишнього середовища, тварин, екологія; - запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів, нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах; - опіка і піклування, законне представництво, правова допомога; - наука і наукові дослідження; - спорт і фізична культура; - права людини і громадянина, основоположні свободи; - розвиток територіальних громад; - розвиток міжнародної співпраці; - стимулювання економічного росту і розвитку; - сприяння здійснення соціальних програм різного рівня [3, с. 66]. Загалом, ми приєднуємось до висвітленої вченою думки щодо класифікації благодійності в Україні, проте перелік форм, вважаємо, є дещо іншим.

У літературі є також інша класифікація, яка стосується суб'єктів, що надають благодійну допомогу, в основу якої покладені природа й зміст благодійної діяльності, її форми та сфери здійснення, а також напрями надання благодійної допомоги. Так, допомогу пропонується диференціювати на: 1) загальносоціально: волонтерську, гуманітарну, донорську, трансплантаційну діяльність; 2) освітньо-культурну: меценатську діяльність; 3) релігійно-духовну: філантропічну діяльність; альтруїзм; 4) миротворчу діяльність [10, с. 16].

Висновки. Проте, незважаючи на популярну у правовій літературі дискусію щодо форм і видів благодійної діяльності, ми переконані, що найбільш доречно благодійність визначати в аспекті цілей, які формують основу існування цього феномена, не обмежуючись формами, видами, способами, методами її здійснення. Але для внесення чіткості у законодавство необхідно було б закріпити у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» окрему статтю із переліком форм благодійної діяльності, а саме: меценатство, волонтерство, гуманітарна допомога, донорство (і трансплантаційна діяльність), миротворча діяльність, місіонерство тощо із внесенням відповідних змін у статті спеціальних законів, присвячених по суті окремим формам благодійної діяльності, вказавши, що вони є формою, а не видом (різновидом) благодійної діяльності, як це зазначено у чинному законодавстві.

Література

1. Руских В.О. Поняття, сутність та види благодійної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 184-187.
2. Ступак Ф.Я. Благодійні товариства Києва (др. пол XIX - поч. XX ст.): монографія. Київ, 1998. 208 с.
3. Марченко О.В. Природа благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. С. 63-66.

Проблеми трудового права та права соціального забезпечення

4. Буздуган Я. Організаційно-правові форми та принципи сучасної благодійної діяльності в Україні. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2559/>.

5. Буздуган Я. Правові основи діяльності українських благодійних об'єднань медичного спрямування. *Віче*. 2010. № 24. С. 4-6.

6. Про благодійництво та благодійні організації : Закон України від 16.09.1997 р. № 531/97 - ВР (втратив чинність). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97-%D0%B2%D1%80>.

7. Літвіна О.Ю. Правове положення благодійних організацій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 187 с.

8. Сербин Р.А. Детермінація форм благодійної діяльності. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес*. 2016. № 12. С. 47-52.

9. Гудзь О.О. Види договорів у праві соціального забезпечення. *Правове життя сучасної України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 вересня 2019 р. С. 124-129.

10. Сербин Р.А. Форми благодійної діяльності в Україні. Стан, проблеми та перспективи сучасної юриспруденції України в умовах євроінтеграції: правові та суспільні аспекти : матеріали підсумк. наук.-теорет. інтернет-конф., м. Київ, 23 квітня 2015 р. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2015. С. 16-17.

*Гудзь А. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету
«Одеська юридична академія»*